

Gazeteler Üzerinden Darbeler: Kırgızistan 2010 Olaylarının Türkiye Basınında İnşası*

Putsches Over Newspapers: The Construction of Kyrgyzstan 2010 Events in Turkish Press

*Sherbol ZHAPARALIEV, Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
E-posta: sherbol1991@gmail.com*

Anahtar Kelimeler:

Kırgızistan, Savaş
Ve Medya, Eleştirel
Söylem Analizi,
Türkiye Basını.

Öz

Medya gerçeğin temsil edildiği değil onun yeniden inşa edildiği bir yerdir. Konu uluslararası haberler olduğunda ise durum daha da hassas bir hale gelmektedir. Yerel haberleri vatandaşlar en azından sokakta gördüklerinden anlayabilir halde olsalar bile, uluslararası haberleri algılamada haber ajansları, radyo-televizyon ve gazetelere bağımlı kalabilmektedirler. Bu çalışma, 7 Nisan 2010 tarihinde Kırgızistan'da meydana gelen ve Cumhurbaşkanı'nın yurtdışına kaçması ve 80'i aşkın insanın ölümü ile sonuçlanan olayların Türkiye basınında inşasını Eleştirel söylem analizi ile incelemektedir. Türkiye ulusal basınından Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri ele alınmış ve 8-30 Nisan 2010 tarihleri arasında Kırgızistan olayları ile ilgili bu üç gazetede yayınlanmış toplam 31 haber analize tabi tutulmuştur. Kırgızistan'daki iktidarı devirme olaylarının Türkiye basınında yansımalarını ortaya koymanın yanı sıra, olaylarda yer alan kilit aktörlerin temsil edilişi ve Kırgızistan'ın ülke profilinin anlam inşasını tespit etmek araştırmanın amacıdır. Çalışmanın bulgularına gelindiğinde, Kırgızistan 2010 olaylarını, gazetelerden birinin savaş senaryosu üzerinden anlattığı saptanmıştır. Tüm üç gazetenin de önemseydiği bölgedeki 'Rusya belirleyiciliği'nin ise, gazetelerden biri tarafından olayların anlam inşasında çarpıcı bir etmen olarak altı çizilmiştir. Kırgızistan'ın ülke profiline Türk basınında, daha çok ekonomik ölçütlü yaklaşıldığı tespit edilmiştir.

Keywords:

Kyrgyzstan, War
And Media, Critical
Discourse Analysis,
Turkish Press.

Abstract

The media is not a place where reality is represented, but a place where it is rebuilt. When it comes to international news, the situation becomes even more delicate. While local news is understandable to citizens at least on the streets, international news can remain dependent on news agencies, radio and television and newspapers. This study examines the construction of events in Kyrgyzstan on April 7, 2010, which resulted with the death of more than 80 people and with fleeing the President abroad, through the Critical discourse analysis. Cumhuriyet, Hürriyet and Yeni Şafak newspapers from the Turkish national press were handled and a total of 31 news articles published on these three newspapers related to Kyrgyzstan incidents between 8-30 April 2010 were analyzed. In addition to revealing the reflection of the events of overthrowing power in Kyrgyzstan in the Turkish press, it is also aimed to investigate the representation of the key actors involved in the events and the meaning of the Kyrgyzstan country profile in Turkish press. When it comes to the findings of the work, it was determined that Kyrgyzstan 2010 events were reported by one of the newspapers through the war scenario. The "Russian determinism" in the region, which all three newspapers also cared for, was underlined by one of the newspapers as a striking factor in the meaning of events. It has been determined that the profile of Kyrgyzstan in the Turkish press is approached more economically.

*: Bu makale TÜBİTAK 2215 - Burs Programı tarafından desteklenmiştir.

Giriş

Kırgızistan, Orta Asya’da bulunan ve 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan 5 devletten biridir. Yüz ölçümü 198 bin 500 km², nüfusu 6 milyon. 2015 yılı verilerine göre, 6 milyar 571 milyon¹ dolarlık gayri safi yurt içi hasılası ile ekonomik büyüklüğün bu ölçütünden bölgedeki en az rakama sahiptir. Ancak ülkedeki insan hakları ve ifade özgürlüğüne yönelik veriler ve istatistikler doğrultusunda diğer Orta Asya devletlerinden görece daha iyi durumda olduğu dile getirilerek (Gürbüz, 2011; Sarı, 2015) uluslararası camiada ülkeye ‘Orta Asya’da demokrasi adası’ ismi verilmiştir.

7 Nisan 2010 tarihinde Kırgızistan başkenti Bişkek’te ve bir kaç başka şehirde meydana gelen iktidara karşı ayaklanma sonucunda Kırgızistan’ın ikinci Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev ülke dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Uzun zaman süren halk arasındaki iktidara karşı eleştiriler ve muhalefetin düzenledikleri mitingler, nihayetinde büyük bir halk ayaklanmasına sebep oldu. Başkent Bişkek’ten 200 km uzaklıkta bulunan Talas kentinde başlayan gösteriler hızlı bir şekilde Bişkek ve Narın şehirlerine de sıçramıştır. Talas ve Narın’da Valilik binaları basılmış, başkentte ise Başsavcılık binası ateşe verilmiş ve aralarında bakanlar da olmak üzere bir kaç yetkili rehin alınmıştır. Olağanüstü hal ilan edilerek polis güçleri göstericilere biber gazları ve plastik mermilerle müdahale etmiştir. Beyaz Saray’ı almaya çalışan göstericiler ve polis arasında çıkan çatışmalar sonucunda seksenin üzerinde insan hayatını kaybetmiş, Cumhurbaşkanı ise yurtdışına kaçmakla kurtulmuştur.

2010 olayları bağımsız Kırgızistan tarihinde gerçekleşen ilk halk ayaklanması değildi. Bundan 5 yıl önce 2005 yılında Lale Devrimi sonucunda Kırgızistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Askar Akayev ülke dışına kaçarak Rusya’da siyasi sığınma bulmuştu. Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ve Balkanlarda ortaya çıkan Renkli Devrimlerden biri (Bingöl, 2007; Bozkurt, 2006a; Bozkurt, 2006b; Joldoshbek Ulu, 2008) olarak bilinen Lale Devrimi² ile 2005’te iktidara gelen Kurmanbek Bakiyev’in dönemini, 2010 olayları bir nevi kapatıyordu. Bu 2005 ve 2010 kanlı olayları ya da iktidar devirmeleri, dünya medyasına Kırgızistan hakkında yansıyan az sayıdaki haberlerin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu çalışma Kırgızistan’da meydana gelen 7 Nisan 2010 olaylarının Türk basınında inşasını Eleştirel söylem analizi ile araştırmayı konu almıştır. Darbenin gerçekleştiği günün ertesi dünya manşetlerinde sıklıkla ele alınmayan Kırgızistan konusu ‘*Günün haberi*’ etiketleriyle verilmiştir ve bunda Türkiye de bir istisna değildir.

Savaş ve Medya

Nüfus artışı ile beraber doğrudan demokrasinin icra edilmesi mümkün olmayıp temsili demokrasiye geçildiği gibi, büyük kitleler arasında iletişimin gerçekleşmesi için bir nevi temsili araçlara ihtiyaç doğmuştur. Genel ve kısa tanımıyla kitle iletişim araçlarının belirleyici özelliği, “teknik araçlar kullanılarak, zaman ve uzay içinde ve büyük sayılarda

1 The World Bank. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&start=2014> Erişim tarihi: 20.12.2016

2 Gürcistan’da Gül Devrimi (2003), Ukrayna’da Turuncu Devrim (2004), Kırgızistan’da Lale Devrimi (2005).

tekrarlanabilen mesajları büyük izleyici topluluklarına iletilmesidir” (Geray, 2003: 17). Kitle iletişim araçları ve kamuoyunun oluşumu konusunda uzun uzadıya konuşulabilir ancak burada Walter Lippmann’ın kendisinin “*Public Opinion*” adlı eserinde verdiği ‘adada yaşayan Alman, İngiliz ve Fransız’ klasik örneğini hatırlamak doğru ve yerinde olacaktır:

1914 yılında bir kaç İngiliz, Fransız ve Almanların yaşadığı bir ada var. Adaya kıtadan çekilen kablo yoktur; onun yerine altmış günde bir İngiliz posta vapuru gelir. Eylül’ün gazetesi daha gelmemiştir ve adadakiler hala en son gazetenin getirdiği Caillaux hanımefendinin Gaston Calmette’i vurması ile ilgili yaklaşan mahkeme duruşmasını konuşuyorlardı. Eylül’ün ortasında adadaki bütün topluluk bildiğimiz sabırsızlığın ötesinde bir hevesle, mahkeme kararının ne olduğunu vapur kaptanına sormak için rıhtımda toplandı. Fakat, altı haftadan fazla zamandan beri İngiliz olanlarla Fransız olanların antlaşmaların kutsallığı adına Alman olanlarla savaşmakta olduğunu öğreniyorlar. Bu altı yabancı hafta içerisinde onlar dostlar gibi hareket etmişlerdi, aslında ise onlar bir düşmanlardı (Lippmann, 1998: 3).

Gazetecilik, genel kamuoyunun ilgi ve önemi doğrultusunda çağdaş meseleler/ olaylar ile ilgili bilgi üreten ve dağıtan iş veya pratiktir. Genel çerçevesiyle, düzenli bir şekilde günlük olaylar -gerçek ve dürüst olarak sunulan olaylar- hakkında bilgi ve yorum yayımlayan; isimsiz bir izleyici kitlesini, sosyal açıdan önemli olacak söylemlerle bilgilendiren bir dizi kurumun işidir (Schudson, 2003: 11). Burada bizim asıl sormamız gereken soru, ‘Sosyal açıdan önemli’ olan nedir?’ sorusu. Herhangi bir olayı toplum içerisinde önemli hale getiren ya da başka bir deyişle haberi haber yapan nedir? Olağanüstü, sıradışı, yeni gibi özellikleri sayarken basit ama doğru bir etkeni unutmamamız gerekir. Bu etken ise bir olayın kitle iletişim araçlarında yayımlanmasının kendisidir. Yani olayı, KİA’da yayımlanıyor olması da haber yapmaktır. Neyin yayımlanacağı ise gazete-dergi ve radyo-televizyonlara kalmış oluyor. Genel kabullere göre gazeteciler varsayılan ‘kanaat önderleri’ ve bilge şahsiyetler olarak görülürler, ancak onlar da toplum içinde herhangi bir birey gibi, din, ekonomi, siyaset, kürtaj, ormanların kesilmesi, eşcinsellik, mülteciler ve kadın hakları gibi bir dizi toplumsal konularla ilgili öznel fikirlere sahiptirler. Bir gazetecinin benimsediği ideolojik görüşleri bazı meslektaşları, ailesi ve arkadaşlarıyla benzer veya aynı olabileceği gibi, pek çok konuda onların tam tersi de olabilir. Gazetecilerin birbirleriyle görüşleri zıtlaştığında ise durumlar kızışabilir; bunu ‘kültür savaşı’ olarak tanımlayanlar olmuştur (Glover, 2003). Bu türden ideolojik çatışmalar çoğu zaman vardır, ancak kriz zamanlarında daha da ön plana çıkmaktadır. Böyle durumlarda birbirine rakip medya mensupları sorunun çözümünde kendi anahtarlarını savunarak izler kitlenin dikkatini çekmeye çalışırlar (Hirst ve Patching, 2005: 29). Sözümüzün kuramsal odak noktasını, savaş/çatışma/çekişme zamanlarında haber sunumunun ‘ulusal çıkar’ çerçevesi oluşturmaktadır. Ancak esas itibarıyla hükümetler ve kitle iletişim araçları tarafından ‘ulusal çıkar’ çerçevelenme tekniklerinin bir tek çatışma zamanlarında değil, çoğu siyasi, ekonomik ve toplumsal meselelerde kullanıldığı görülüyor (Hirst ve Patching, 2005: 140).

Dışpolitika ve uluslararası ilişkiler uzmanlarına göre, Amerika Birleşik Devletleri’nin uluslararası enformasyon akışındaki egemenliği onun stratejik mal varlığına dönüşmüştür. Joseph Nye buna ‘yumuşak güç’ (soft power) ismini veriyor ve özünde “kendisinin istediğini başkalarının da istemesi”ni sağlama kabiliyeti olarak tanımlıyor; yani ikna etme ve cezbetme kabiliyeti (Magder, 2003). Güç (power) kavramının anlamı sözlüklerde, başkalarını kontrol etme ve aksi takdirde yapmayacağı şeyleri yaptırma kabiliyeti şeklinde geçiyor. Başkalarını kontrol etme yeteneği, çoğunlukla nüfus, toprak, doğal kaynaklar,

ekonomik büyüklük, askeri güç ve politik istikrar gibi belli bir kaynaklara sahip olmak ile ilişkilendirilir. Durum böyleyken geleneksel olarak ‘büyük güç’ daha çok savaşlarda sınıanıyordu. Bugün ise gücün tanımı, onun askeri güç üzerindeki vurgusunu kaybetmekte; teknoloji, eğitim ve ekonomik gelişmeler uluslararası güç dengesinde daha çok önemli hale gelmektedir³ (Nye, 1990). Savaş zamanlarında devlet ve medya arasındaki ilişkileri arayanlar için Irak savaşı neredeyse benzersiz bir olaydır (Robinson, 2004). Savaş ve olağanüstü zamanlarda medyanın devlete olan hürmetini anlatmak için, medya-devlet ilişkileri literatüründe sıklıkla beş neden ileri sürülüyor: Devlet bilgi kaynaklarına güven, Soğuk Savaş ideolojisi, ‘bayrak etrafında birleşme’ etkisi, politik ‘uçaksavar’ (political flak) ya da diğer anlamıyla siyasi sert eleştiri, ve ABD haber medyası ana akımının toplu doğası (Robinson, 2004).

Gazeteciler haber yazarken çoğu durumlarda hükümet kaynaklarına güvenirlir çünkü hükümet konum ve saygınlığı itibariyle tanınmış bir taraftır ve daha inandırıcı olma üstünlüğüne sahiptir (Hallin, 1986: 63-70; Chomsky ve Herman, 2004). Fishman’a göre medya mensupları “bürokratların aktardığı öykülerin gerçeğe uygun olduğunu düşünme eğilimindedirler; çünkü bilme yetkisine sahip uzmanları olan kurallı bir toplum düzenini onlar da savunurlar. Muhabirler, resmi görevlilerin işleri neyi gerektiriyorsa onu bilmekle yükümlü oldukları düşüncesiyle hareket ederler” (Chomsky ve Herman, 2004: 82). Objektif habercilik bilgi toplama yolları (mekan, insanlar ve olaylar hakkında bilgi) ve onların bağımsız, kişiliksiz ve değerlerden arındırılmış şekilde iletilmesi ile ilişkilendirilir. Bunun tersine savaş bölgelerine muhabirlik yapmak için getirilen gazetecilerin ise başka kaynaklara başvurma imkanı elden gitmiş sayılabilir. Vietnam tecrübesini yaşamış olan gazeteci Jeff Gralnick, savaş bölgelerine dahil edilen gazetecileri, işgalci karşısında rehinelere kaderi ile benzetme yapmıştır:

Pentagon hoş görünmek istediği için savaşa dahil ediliyor değilsin; kontrol edilebilmen ve izole edilmen için dahilsin.

Sahaya çıktığınızda, şimdi nefret ettiğiniz tüm subay ve komutanlardan, nereye gidebileceğiniz, neleri görebileceğiniz ve ne yapabileceğiniz konusunda toptan kontrole sahip olduklarından dolayı daha da nefret edeceksiniz...

Yani eğer sahadaysanız, sadece etrafınızda olanları göreceksiniz; bunun dışında bir şey değil. Savaşın gidişatından hiç fikriniz yok, bir tek “kendi savaşınızı” biliyorsunuz (Tumber, 2004).

Milliyetçilik fikri ile ‘kendi birliklerimizi destekleme’ arzularının tesiri altında, “bayrak etrafında birleşme” dediğimiz etki savaş ve olağanüstü durumlar sırasında ortaya çıkar. Bu olgu, gazeteci ve editörlerin askeri hareketlere cevaben sergiledikleri vatansever tepkileri yanı sıra devlet eleştirilerinin kısıtlanması yoluyla, vatandaşların vatanseverlik duygularını yansıması olarak anlaşılabilir (Robinson, 2004). Genelde siyasal iletişim alanında kabul edildiği gibi, savaş, terör ve doğal felaketler sırasında gazeteciler kendilerinin bekçi köpeği (*watch dog*) rolünü terkederler ve kamu yararı ile özdeş görülen kuruluşun görüşünü destekleme çabasına girerler (Schudson, 2002). Filistin’de 1987-1993 ve 2000-2005 yılları arasında Filistin topraklarının ele geçirilmesine karşı ayaklanmaların yani Birinci ve İkinci Filistinli İntifada olaylarının medyadaki temsilini inceleyen Liebes ve Kampf (2009), bu iki olayın haber inşasında farklar gözetmiştir. Liebes, İsrail yazılı ve görsel basınında Birinci İntifada olaylarının temsil edilmesinde altı çeşit

3 Daha fazla bilgi için bakınız: Nye, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 2004.

mekanizmanın kullanıldığını ileri sürüyor. İlki, Filistin görüntülerinin kısıtlanması ya da *kesilmesi*dir. Gazete ve televizyon ekranlarında Filistinli sesler duyulmamış ve kendileri de gösterilmemiştir. İkincisi, ekranların Filistinlilerin acılarından *sterilize edilmesi*dir; yani karşı tarafın toplam kayıpları aktarılmamıştır. Üçüncü *eşitleyici* mekanizmada Filistinlilerin İsrail'e zarar verebilme kapasitesinin şişirilmesi ve iki taraf güçlerinin asimetri olduğunun görmezlikten gelinmesi yoluyla tehdit yaratılmıştır. Bu çerçevede Filistinli olan kümelerin taşlarla silahlanmış bir şekilde uzaktan gösterilmesi ve onların 'öldürücü' nitelikte tanımlanması yoluyla aktarılmıştır. Dördüncü olan *duyarsızlaştırma*, karşı tarafın kişisel kimliklerinin silinmesi ile açıklanabilir. İsraili olanlardan farklı olarak, hayatını kaybetmiş veya yaralanmış Filistinliler genellikle medyada isimsiz yansıtılmıştır. Beşincisi, *şeytanlaştırma* (demonization) mekanizması; Filistinlilerin İsrail kitle iletişim araçlarında çoğu durumlarda ateş yakan ve taş atan, kışkırtılmış maskeli figürler ve bayrak taşıyan isterik çeteler biçiminde temsil edilmiştir. Sonuncu *bağlamsızlaştırma* çerçevesi – protestoların devam eden bir olay akışında değil, ayrı ayrı bir olaylar şeklinde ele alınması ile siyasal bağlamın görmezden gelinmesi (Liebes ve Kampf, 2009). Bunun karşısında İkinci İntifada olayları sırasında, İsrail medyasında Filistinlilere devamlı olarak çeşitli rollerin verildiği ve onlarla röportajların yapıldığı görülmüştür. Medya pratiğinde böyle bir durumu izah etmek için Noam Chomsky 'kahramanlar' ve 'şeytanlar' kavramlarını kullanmaktadır. Çocuk masallarında olduğu gibi "uluslararası işlerde karakterlerin dağılımı, özgürlük, demokrasi, reform ve bütün güzel şeyleri savunan kahramanları, ve zalim, totaliter ve genelde iğrenç olan şeytanları içerir" (Chomsky, 1993: 404). Bu konuda İran iyi bir örnek olabilir. 1951 yılında demokratik bir yolla Başbakan olarak seçilen milliyetçi blokta Muhammed Musaddık, İran'daki o ana kadar İngiltere'nin elinde bulunan petrol tesislerini millileştirmeye girişince, ABD ve İngiltere durumu kendi ellerine almaya karar verdi. Musaddık, 1953 yılında Amerikan ve İngiliz özel hizmetleri tarafından desteklenen (kendilerinin de daha sonra itiraf ettiği gibi) darbe ile indirildi ve onun yerine Batı'ya ılımlı bakan Şah getirildi. Amerika ile Musaddık'ın arası kesilince, onun medyadaki imajı da hızlı bir şekilde kötüleşmeye başladı ve bekleneceği gibi sonunda diktatörlükle suçlandı. Şah ise Uluslararası Af Örgütü ve diğerleri tarafından "dünyadaki en zalim insan hakları ihlalcisi" olarak tanımlanırken, *New York Times* ve *Washington Post* gazeteleri Şah'a karşı 1953'ten 1978 yılına kadar 25 yıl içerisinde sadece bir kere diktatör (bu durumda da 'pozitif diktatör' olarak) kelimesini kullandılar. Sonuçta, Amerikan dış politikasında değişimler gerçekleşince, kitle iletişim araçları da devlet politikasının hemen arkasından yönünü değiştirmiştir (Chomsky, 1993: 404-409).

Kitle iletişim araçlarının teröre karşı savaşı yansıtırken, alternatif eleştirel sesleri iletmesi oldukça zor bir meseledir ve böyle davranışlara karşı genel medya tarafından baskılar da söz konusu. Olağanüstü durumlarda hükümetin aldığı pozisyona eleştirelilik ile yaklaşan bir iletişim aracının, diğer medya mensupları, hükümet ve (hayati açıdan önemli olan) izler kitle tarafından 'vatansever olmamak' (unpatriotic) veya hain olmak ile suçlanması, anlaşılacağı gibi, çoğu gazeteciler için istenmeyen bir durumdur (Herman ve Chomsky, 1988: 29, 201; Hallin, 1986: 26-58). 2001'den sonra BBC'nin Washington muhabirlerinden Steven Sackur'un ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ile röportaj yaparak Guantanamo'da mahkumlara yapılan muamele hakkında sorular sorması nedeniyle, *Sun* gazetesi Steven Sackur'u Taliban yanlısı olmakla suçlamıştır (Corera,

2003). Cumhurbaşkanı Bush'un 'bu bir iyilik ve kötülük arasında savaştır' deyimini kullanması, bu tavırları özellikle kışkırttığını belirtmemiz lazım (Corera, 2003). Siyasi eleştiriye daha çok 'alternatif' küresel medya kurumları maruz kalır, bunun belirgin örneği de *Al-Jazeera*. 2003 Irak savaşı sırasında ABD hükümeti *Al-Jazeera*'nin önyargılı ve taraflı habercilik yaptığını iddia ederek eleştiriye almıştı (Robinson, 2004).

CNN'in, 1991 Körfez Savaşı'nın anlık ve yalnız tarihçisi haline gelmesi, Batılı haber ajanslarının uluslararası olayların sunumu ve çerçevelemesindeki oynadığı müthiş rolün doğrulanmasıydı aynı anda. 1980'lerin sonu ve 90'larda dünyanın canlı ve 24 saatlik haber kanallarına geçmeye başlamasıyla birlikte, bazı akademisyen ve politikacılar 'CNN etkisi'ni (CNN effect) tartışırken (Robinson, 2005: 7-12; Robinson, 2004), 1996 yılında yayına başlayan *Al-Jazeera*, CNN ve BBC'nin sadece bir denginden daha fazlası olarak ortaya çıkıyordu (Magder, 2003). 11 Eylül 2001'den sonra geniş kitleye sesini duyuran *Al-Jazeera*, Araplardan olduğu gibi Arap olmayan gözlemciler tarafından da küresel enformasyon akışında Batı tekeline meydan okuyan ilk Batılı olmayan medya şirketi olmakla övülmüştür. Lübnanlı gazetede bir yorumcunun kaydettiği gibi, "Al-Jazeera daha kapsayıcı perspektif sağlar; CNN'den alabileceğiniz her şeyi verir ve ona ek olarak alamadığımız her şeyi de" (Miladi, 2003).

Sıra Kırgızistan ve Orta Asya'ya geldiğinde ise, 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte uluslararası sahnede yeni oluşan Orta Asya bölgesi ve bölgedeki güç ve denge arayışları, konumuz açısından dikkat çekicidir. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın bağımsızlığını kazanması özellikle Türkiye için yeni dönemin bir başlangıcı olmuştur. Üstelik Türkiye Orta Asya cumhuriyetlerinin egemenliğini tanıyan ilk ülke oldu; ve bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin ilk büyükelçilikleri de Türkiye'de açılmıştı (Durmuş ve Yılmaz, 2012). Turgut Özal döneminde dinamik bir seyir takip eden Türkiye-Orta Asya ilişkileri, 1991-1993 yılları arasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi⁴ (TÜRKSÖY) gibi uluslararası örgütlere imza atmıştır. Kazakistan'ın Türkistan kentinde bulunan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi (1991) ve Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te bulunan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (1995) de Türkiye-Kazakistan ve Türkiye-Kırgızistan arasında ikili ilişkilerin başarılı projelerindendir.

Başta Rusya olmak üzere birçok büyük devlet, Sovyetler Birliği'nin dağılımından sonra Orta Asya'da oluşan güç boşluğundan faydalanıp Kırgızistan gibi stratejik öneme sahip bir ülkeyi etkisi altına almaya çalışmaktadır. Bu noktada esaslı üç aktörden söz edilebilir, onlar: Rusya, ABD ve Çin. Bunlar arasında Rusya, Kırgızistan ile paylaştığı tarihi ve coğrafi açılardan dolayı daha avantajlı durumdadır. Rusça, ülkede Kırgızca'yla birlikte resmi dil statüsünü taşıyor, bunun yanı sıra Kırgızistan'da Rus azınlık kitlesiyle (6%) beraber belli bir sayıda Rusça konuşan Kırgızlar da söz konusu. Rusya'da çalışan 500 binden fazla Kırgız vatandaşlarının 2012 yılında ülkelerine gönderdiği para yaklaşık 2 milyar dolar olup, Kırgızistan toplam milli gelirinin yüzde 30'unu oluşturmuştur (Sarı, 2015). İki ülke de Kolektif Güvenlik Antlaşma Örgütü (KGAÖ) ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün üyeleri; 2015 yılında ise Kırgızistan, Rusya'nın önderlik yaptığı Gümrük

4 2009'dan sonra Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY).

Birliği'ne üye olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Orta Asya'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da Rusya kendi askeri üslerini barındırıyor. Kırgızistan'da başkente 20 km uzaklıkta yer alan Kant üssü KGAÖ bünyesinde kurulan Kolektif Acil Müdahale Güçleri'ne bağlı olarak 2003 yılından beri faaliyet göstermektedir (Aliyev, 2016).

1991'den sonra Çin Halk Cumhuriyeti kendisinin kuzey-batı sınırlarında süper güç olan Sovyetler Birliği yerine Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan şahsında yeni komşular edinmiştir. Çin'in sınırlarında eski Sovyetler Birliği'ne göre daha güçsüz yeni aktörlerin oluşmasına karşın, bu durum aynı anda yeni imkanlara da kapı açmış bulunmaktadır. Orta Asya ülkeleri ve ondan sonra Rusya'ya gidecek Çin malı için aktarma merkezi olarak Kırgızistan başkenti Bişkek civarında 1991 yılında kurulan "Dordoy" pazarı, dünyadaki en büyük 10 pazarın biri olma niteliğini taşıyor. 100 hektarlık alanı kapsayan pazar 10 bin konteyner ve 40 bin satış noktalarını barındırıyor; onların aylık toplam cirosu 330 milyon dolar veya yıllık 4 milyar doları oluşturmaktadır. 2008 ekonomik krizinden önce ise toplam yıllık cirosu 7 milyar dolar civarında değerlendiriliyordu (Forbes, 2011). ABD ile Kırgızistan arasında ilişkiler 1991'de Kırgızistan'ın uluslararası sistem içerisinde yer alması ve ekonomisinin dünyaya açılması ile başlamış sayılabilir. 11 Eylül 2001'den sonra ülkenin Afganistan'a yakın olması sebebiyle ABD, Kırgızistan başkenti Bişkek civarında Uluslararası Manas Havaalanı içerisinde yıllık kira ödeneceği anlaşması ile bir hava ikmal üssü kurmuştu. Ancak Rusya'nın da baskıları ve istekleri karşısında bu üs 2014 yılında kapatıldı (Sarı, 2015). Günümüzde ülkede Freedom House, National Demokrasi İnstitute, İnternational Republican İnstitute gibi bir çok ABD merkezli sivil toplum örgütleri faaliyet göstermektedir; bunun yanında Orta Asya Amerikan Üniversitesi (American University of Central Asia) 1993 yılından beri faaliyette.

Türkiye ile Orta Asya ülkeleri ve Kırgızistan arasındaki ilişkilere dair ise değerlendirmelerin birçoğu, bu sürecin başlangıcında bölgedeki ülkelerde Türkiye'ye 'ağabeylik' ve 'model ülke' rolü atfedildiği, ancak daha sonraki dönemlerde verilen vaatler beklendiği derecede değerlendirilemeyip, nihayetinde de başarılı olamadığına yöneliktir (Durmuş ve Yılmaz, 2012). Bu durum özellikle bölgedeki Rusya, ABD ve Çin'in politikaları ve başarıları ile karşılaştırılmıştır. Bundan dolayı Orta Asya'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal alanında bu ülkelerin varlığı, Türkiye için ilgi çekici nokta olagelmıştır denilebilir. Ancak böyle olmasına rağmen Türkiye Kırgızistan için önemli stratejik ortaklardan biridir. İki ülke arasında 1991'den günümüze doğru gerek ekonomik açıdan gerek siyasi açıdan ilişkilerin dengeli biçimde arttığı açıktır. Örneğin Türkiye Kırgızistan'ın dış ticaret listesinde 5. sırada yer almıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kırgızistan'ın dış ticaretinde hacmine göre ilk 5 ülke, milyon dolar (2014 yılı)

No	Ülke	İhracat	İthalat	Toplam
1.	Rusya	122,3	1779,8	1902,1
2.	Kazakistan	508,8	776,7	1285,5
3.	Çin	32,8	1106,9	1139,7
4.	İsviçre	575,6	31,2	606,8
5.	Türkiye	86,0	308,0	394,0

Kaynak: Kırgızistan İstatistik Kurumu, 2016.

Ancak iki ülke arasındaki 400 milyon dolarlık ticaretin hem Türkiye hem de Kırgızistan için katı katına aşılabilecek bir rakam olduğu yüksek düzey ortamlarda da dile getirilmektedir. Üstelik 1990'lardan beri Kırgızistan Türkiye'nin uluslararası alanda en çok yatırım sağladığı ülkelerden biri olmuştur. 2 Şubat 2011 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Bışkek ziyaretinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, 1992'den beri Türkiye'den Kırgızistan'a 450 milyon dolarlık yatırım yapıldığını ve onun 150 milyonunu da bu üniversiteye aktarıldığını belirtmiştir (Gürbüz, 2011). Türkiye'nin Kırgızistan'a ve Orta Asya bölgesine TİKA aracılığıyla yaptığı mali desteklerin sayısı ve niteliğindeki artışı da açık bir biçimde rakamlara yansımaktadır. 1992-2002 yılları aralığında 'Geniş Türk Coğrafyası'na TİKA bütçesinden yapılan toplam harcama 66 milyon dolarken, 2003-2010 yıllarında ise toplam harcama 461 milyon dolara ulaşmıştır (Durmuş ve Yılmaz, 2012). Sonuç itibarıyla, Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinin esas olarak iki temel üzerinde etkili bir biçimde ilerlediğini söyleyebiliriz. Birincisi ülkedeki Türk yatırımcıları, ikincisi de Türkiye'nin eğitim alanına yaptığı yatırımlar. Kırgızistan'da binlerce yerli ve yabancı personele iş imkanı sağlayan Türk firmaları, ülkedeki istihdama önemli katkılar sağlarken, eğitim alanındaki gelişmelerin ise ülkede Türkçenin yaygınlaşmasında kıymeti büyüktür (Sarı, 2015; Gürbüz, 2011).

Eleştirel Söylem Analizi

Söylem analizi, dilbilim, edebiyat, antropoloji, göstergebilim, sosyoloji, psikoloji ve iletişim gibi beşeri ve sosyal bilim disiplinlerinden ortaya çıkan yeni bir disiplinler arası alandır. Modern söylem analizinin gelişim tarihi 1960'ların sonu ve 1970'lere denk gelmektedir (van Dijk, 1988b: 17). Eleştirel söylem analizi ise (ESA), 1980'lerde Teun van Dijk, Norman Fairclough, Ruth Wodak ve diğerleri öncülüğünde geliştirilmiş ve o zamandan bu yana alanda sık kullanılan analiz yöntemlerinden biri olmuştur (Blommaert ve Bulcaen, 2000). Eleştirel söylem analizi, söylemi 'sosyal pratiğin bir formu' olarak görmektedir. Söylemi sosyal pratik olarak tanımlamak ise, belirli bir söylem olayı ile onu çerçevlendiren durum(lar), kurum(lar) ve sosyal yapı(lar) arasında diyalektik ilişkinin olduğu anlamına gelecektir (Fairclough ve Wodak, 1997). Diğer yandan ESA, dil ve iktidar ilişkisine de derinden ilgi göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık meseleleri, medya söylemleri, siyasi söylemler ve kimlik araştırmaları eleştirel söylem analizinin merkezinde yer alan alanlardandır (Weiss ve Wodak, 2003).

Eleştirel söylem analizi geleneğinde *Sosyo-bilişsel* (socio-cognitive) yaklaşımının kurucusu van Dijk'a göre söylem, dilin kullanılmasıdır. İletişim ve etkileşim içerisinde olan bireyler karşılıklı birbirini etkilemektedir. Teun van Dijk, bu konuda *dil kullanımı*, *etkileşim* ve *inançlar* olmak üzere söylemin üç ana boyutundan söz etmektedir (Ergeç, 2010: 17). 1980'lerde van Dijk'ın eleştirel çalışmaları söylem ve iletişim içerisinde etnik önyargı ve ırkçılık üzerine yoğunlaşıyor. Bu doğrultuda van Dijk, medyada gecekondular, mülteci ve azınlıklar konusu kapsamındaki haberleri eleştirel analize tabi tutmuştur (Fairclough ve Wodak, 1997).

Medya metinlerinin anlaşılması ve kitle iletişim araçlarında mesajın üretim süreci ile ilgili sorulara cevap aramak amacıyla söylem analizine başvurduğunu belirten van Dijk,

yoğun olarak haber metinleri ve sosyal yapı ya da bağlam arasındaki ilişki ile ilgilenir (Ergeç, 2010: 35). Teun van Dijk'a (1988a) göre bilgi, inanç, tutum, dilbilgisi ve diğer tüm paylaşılan bilgiler, bireyler tarafından toplumsal bağlam içerisinde edinilip kullanılır. Diğer bir deyişle aynı kültürü paylaşan bireyler dünyayı aynı senaryo ve modeller üzerinden gerçekleştirmektedirler. Komut dizilerinin ya da senaryo ve modellerin yapıları, uzun ve karmaşık bir öğrenme süreci yoluyla sosyal etkileşime katılımımızdan türediği kabul edilmiştir (van Dijk, 1988a: 25). Teun van Dijk'a göre haber metni, ideolojiler ile farklı gizli anlamlar ifade etmektedir. Bu gizli anlamların ortaya çıkarılması için kültürel, sosyal ve politik arka planların da analiz edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada söylem analizlerinde van Dijk (1983) sistematikleştirilen çözümleme yollarına başvuruyor. Haber söyleminin teorisi olarak oluşturduğu tabloda haber söyleminin geleneksel yapılarını belirtmiştir. Bu sistematik çözümlemeye göre haberin söylemi aşağıda belirtilen yapılardan oluşmaktadır;

1. Özet/giriş
  - 1.1. Başlık (ana, alt ya da yan başlıklar)
  - 1.2. Lead
2. Bölüm(ler)
  - 2.1. Olaylar
    - 2.1.1. Olay öncesi bilgiler
    - 2.1.2. Olaya ilişkin geçmiş
    - 2.1.3. Güncel olay
    - 2.1.4. Açıklamalar
      - 2.1.4.1. Bağlam
      - 2.1.4.2. Arka plan
  - 2.2. Sonuç/tepkiler
    - 2.2.1. Olaylar
    - 2.2.2. Konuşma davranışları
3. Yorumlar
  - 3.1. Beklentiler
  - 3.2. Değerlendirmeler

Söylem analizi teorisinden pratiğine geçebilmek için söylemin üç önemli çehresini karakterize etmemiz lazım, onlar: cümle formları (*sentence forms*), anlamlar (*meanings*) ve konuşma eylemleri (*speech acts*). Ancak söylemin bütünü, basit sözdizimi (*syntax*) ve anlambilim (*semantics*) ile tanımlanamaz. Bu araçlar söylemin sadece mikro düzeyi için

işler gibi görünüyor: sesler, sözcükler, cümle kalıpları ve onların anlamları (van Dijk, 1988b). Bundan dolayı burada tüm söylem parçalarını içeren kapsamlı ve büyük düzeyde de tanıma ihtiyaç duyulmaktadır. Başka bir deyişle, yazılı söylemin bütün paragraflarının, parçalarının ve bölümlerinin global anlamlarını ele alacak makro anlambilimden söz edilmektedir. Bunun dışında söylemin bütün formlarını açıklayabilmek için makro sözdizimini, van Dijk'ın sözleriyle şema (*schemata*) ve üstyapıları (*superstructure*) da sisteme katmak gerekiyor. Bu genel şematik formlar, söylemin genel konuları ve makroyapısal anlamları ile doldurulmuştur. Haber metninden örnek vermek gerekirse onlar: haberde olmazsa olmaz olan başlıklar, spotlar, ana olaylar ve habere göre seçmeli olan herhangi bir tarafın sözlü tepkileri, bağlam ve tarih, değerlendirmeler, beklentiler ve gelişmeler. Bunların hepsi eleştirel söylem analizinde kullanılan makroyapısal analizin öğeleridir ve metnin genel anlamlarını içermektedir; böylece metnin kullanımı, bizim durumumuzda haber metninin kullanımı ideolojik olabilmektedir (van Dijk, 2001; van Dijk, 1998; Fairclough, 2001; Richardson, 2007).

Araştırma Yöntemi

Kırgızistan'da 2010 olaylarının Türk basınında inşasını ele alan bu çalışmada Eleştirel söylem analizi yaklaşımları arasından van Dijk'ın geliştirdiği *sosyo-bilişsel* (socio-cognitive) yaklaşım ve özellikle van Dijk'ın (1988a; 1988b; 1998) kullandığı makroyapısal analiz, mikroyapısal analiz ve retorik analizler kullanılacaktır.

Başta haber metninin genel yapısının incelenmesi mantıklı bir giriş olacak. Yukarıda bahsı edilen haber söyleminin yapılarından da belli olduğu gibi metnin tematik ve şematik analizi doğrultusunda haber başlığı, spot ve haber girişlerinin tematik makroyapısal analizi; ve ondan sonra haber başlığı, spot, ana olay, bağlam, tarih, beklenti, gelişme gibi yapıların şematik makroyapısal analizi gerçekleştirilecektir. Tematik analiz, adı üstünde söylemin ne hakkında olduğudur, onun teması ya da konusu. Şematik analiz ise, haber metninin hangi geleneksel kategorileri (yukarıda verilen haber söyleminin yapıları) mevcuttur ve onlar nasıl bir sıralama ile verilmiştir gibi sorulara odaklanmaktadır (bakınız: van Dijk, 1988a: 91-99). Bunun dışında mikroyapısal bir analiz olan yerel anlamlar (*local semantics*) ve sözcükler ile cümlelerin ve görsellerin doğrudan nasıl kullanıldığı ile ilgili retorik analizler yapılacaktır. Medya metinlerinde seçilen retorikler onun ikna edici olması için önemli unsur. Örneğin, bir grup için terörist demek var, partizan demek var veya kurtuluşçu demek vardır; ve farklı medya mensupları tarafından her üçünün de aynı anda aynı grup için kullanılmış olması şaşırtıcı değildir.

Bu modeller ve analizler doğrultusunda Kırgızistan 2010 olayları ile ilgili Türk gazetelerine yansıyan haber metinlerinin egemen söylem kalıplarını ve söylem stratejilerini tespit etmek amaç edinildi. Bir ülkede meydana gelen savaş veya darbelerin basındaki yansımaları, medya araştırmaları için her zaman ilgi kaynağı olagelmiştir. Savaş konularının televizyon ve gazetelerde nasıl dramatikleştirildiğine yapılan birçok araştırmalardan tanık olmaktayız. Kırgızistan'ın 2010'da geçirdiği siyasi ve toplumsal krizin yabancı medya kuruluşlarındaki temsili bu açıdan önemlidir.

Araştırmanın örneklem grubunu, Türk ulusal basınından *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* gazeteleri oluşturuyor. Bilindiği üzere *Cumhuriyet* Kemalist-Sol, *Yeni Şafak* Muhafazakar hükümet yanlısı ve *Hürriyet* gazetesi Liberal merkez medyadır.

Halk ayaklanması 7 Nisan 2010'da meydana geldi ve onun ertesi gün manşetlere yansıdığı görülüyor. Bundan dolayı, bu haberin ilk gazetelere çıktığı 8 Nisan gününden Nisan ayının sonuna kadarki süre ele alınmıştır. Böylece olaylar hakkında gazetelere çıkmış olan bütün haberler incelenmiş olacaktır. Bu konu ile ilgili en son haber *Cumhuriyet*'te 27 Nisan, *Hürriyet*'te 22 Nisan ve *Yeni Şafak* gazetesinde 22 Nisan günü yayınlanmıştır. Araştırmada her üç gazeteden toplam 31 haber incelenmiştir.

Kırgızistan 2010 Olaylarının Türkiye Basınında İnşası

8-30 Nisan tarihleri arasında Kırgızistan 2010 olayları ile ilgili *Cumhuriyet* gazetesinde 13 haber, *Hürriyet* gazetesinde 7 haber ve *Yeni Şafak* gazetesinde 11 haber yayınlanmıştır (Tablo 2). En fazla habere yer ayıran *Cumhuriyet*'in bütün haberlerinin ortalama büyüklüğü 255 cm²'yi oluşturmaktadır; bu sayı *Hürriyet* gazetesinde 551 cm², ve *Yeni Şafak*'ta ise 395 cm²'dir. Bazı gazeteler az sayıda haberi daha çaplı verirken, bazıları daha fazla haberi küçük çaplarda vermeyi tercih etmiştir.

Çatışma alanlarından çekilen fotoğraflar (çoğu durumda *Cumhuriyet* ve bazı durumlarda *Hürriyet* hariç) kaynak belirtmeksizin her üç gazetede de bol bol kullanılmıştır.

Tablo 2. Gazetelerde haber sayısı ve ortalama kapladığı alanı

Gazete	Haber sayısı	Haberlerin kapladığı ortalama alanı
<i>Cumhuriyet</i>	13	255 cm ²
<i>Hürriyet</i>	7	551 cm ²
<i>Yeni Şafak</i>	11	395 cm ²

Haberlerde Global ve Lokal Anlamlar

Haberlerin tematik analizi, haber metnindeki hangi bilgilerin önemli olduğunu veya hangilerinin öne çıkarıldığını tespit etmeye yöneliktir. Burada haberin başlığı, alt başlıkları, spot ve ana olayı ele alınacak; ve ardından haberin genel tematik tablosu çizilecektir. Global ve lokal anlamları canlandıran tablolar incelemeye alınan her 31 haber için ayrı ayrı yapılamadığı için, kategorilere göre daha uygun görülen bazı haberlerin tabloları sunulmuştur. Olayların ilk gününde yayınlanan haberlerin en kapsamlı ve detaylı olması nedeniyle Tablo 3'de, 8 Nisandaki haberler ele alınmaktadır. Bu üçü içerisinde olaya en az yer ayıran *Cumhuriyet*, 'Kırgızistan Savaş Alanı' konulu haberinde bir tane alt başlık kullanmıştır. Diğer iki gazetede ise dörder tane altbaşlık mevcut; *Hürriyet* gazetesinde haberin konusu 'Kuzey-Güney Savaşı' ve *Yeni Şafak*'ta ise 'Lale Devri Bitti'.

Cumhuriyet ve *Hürriyet* haber başlıklarında ‘savaş’ sözcüğünü kullanmıştır, *Yeni Şafak* ise ‘*Lale Devri Bitti*’ başlığı ile 2005’ten sonra başlamış olan ‘Lale devri’nin bittiğini dile getirmektedir. Durumu daha net ortaya koyabilmek için Kırgızistan’da bu olayların nasıl ifade edildiğine bakmakta fayda vardır.

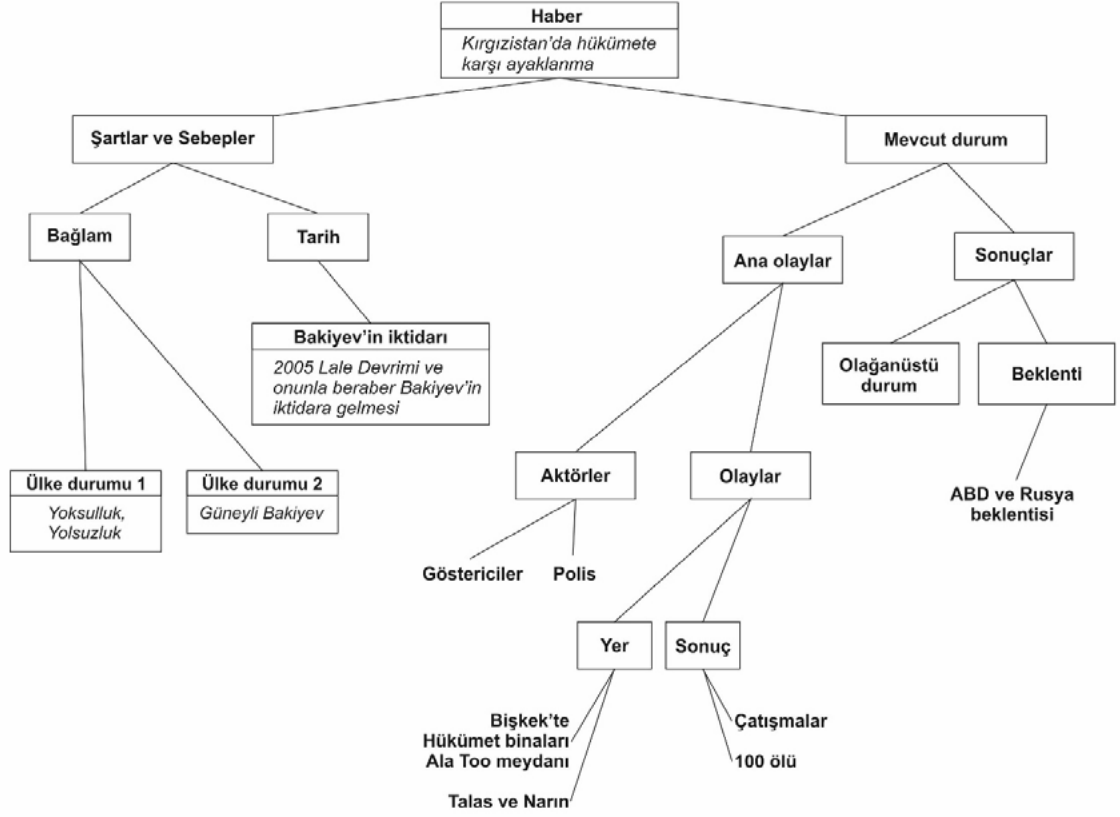
Tablo 3. Olayın ilk gününde kullanılan başlıklar ve altbaşlıklar

	Cumhuriyet	Hürriyet	Yeni Şafak
Başlık	Kırgızistan Savaş Alanı	Kuzey-Güney Savaşı	Lale Devri Bitti
Altbaşlık 1	<i>Lale Devrimi yaşanmıştı</i>	<i>Sıkıyönetim ilan edildi</i>	<i>Bakiyev kaçtı mı?</i>
Altbaşlık 2		<i>Rusyacı kuzey İrancı dindar güneğe karşı</i>	<i>Olağanüstü hal ilan edildi</i>
Altbaşlık 3		<i>ABD ve Rusya belirleyici</i>	<i>Hem Amerika’nın hem Rusya’nın üssü</i>
Altbaşlık 4		<i>İsyen notları</i>	<i>Bitmeyen yoksulluk fitili ateşledi</i>

Kriz ve çatışma dönemlerinde hem yerli hem de yabancı medya tarafından ‘savaş’ gibi başlıklar atılabilmektedir, ancak tam bu durumda Kırgızistan’ın kendisinde bu olaylar savaş olarak görülmemiştir. Ülkede bu olaylar, yükümlülüğünü yerine getiremeyen ve ülkeye aile denetimini getirmeye çalışan iktidarı devirme ismini alarak meşrulaştırılmıştır. *Cumhuriyet*, haberi için ‘*Kırgızistan Savaş Alanı*’ başlığını kullanırken, *Hürriyet* daha ileri giderek ‘*Kuzey-Güney Savaşı*’ ifadesini tercih etmiştir. Alt başlıklarda ise *Hürriyet* ve *Yeni Şafak*’ta benzer bir şekilde olağanüstü halin ilan edilmesi ve bölgede Rusya ve ABD rolleri öne çıkarılmıştır. Aynı iki gazetede ‘*İsyen notları*’, ‘*Bakiyev kaçtı mı?*’ ve ‘*Bitmeyen yoksulluk fitili ateşledi*’ alt başlıkları ülkedeki lokal anlamları ifade etmektedirler. *Cumhuriyet* ise ‘*Lale Devrimi yaşanmıştı*’ alt başlığı ile tarih ve bağlama dikkat çekmektedir.

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, olaylara daha kapsamlı yer ayıran *Hürriyet*’in bir haberi için tematik yapısının şemasını çizmek uygun görülmüştür. Bunun için 8 Nisan 2010’da *Hürriyet* gazetesinde yayınlanan ‘*Kuzey-Güney Savaşı*’ başlıklı haberinin tematik yapıları görüntüsel bir şekilde oluşturulup (Şekil 1), diğerleri onunla kıyasla analiz edilmiştir.

Hürriyet, diğer iki gazeteye göre olaylara geçmiş tarihi ve bağlamı ile birlikte daha detaylı bir şekilde yaklaşılmaya çalışmıştır. Haberin bulunduğu sayfada Kırgızistan haritası üzerinde çatışmaların yerleri de grafik ile gösteriliyor. Haberde olayın öncesi olduğu gibi beklenti ve değerlendirmeler olmakla beraber sonrası da vardır. Olayların bağlam ve tarihi ise ayaklanmanın şart ve sebeplerini anlatıyor (Şekil 1). Olayın bağlamı, haberde anlatılanlara göre ülkedeki yoksulluk ve yolsuzluğa bağlanmıştır; metinde “... nüfusun üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşadığı...” saptaması kullanılıyor.

Şekil 1. Hürriyet'in 'Kuzey-Güney Savaşı' başlıklı haberinin tematik yapısının şeması (8 Nisan 2010)

Hürriyet, olayın ikinci bağlamına Cumhurbaşkanı Bakiyev'in güneyden olmasını yerleştiriyor. Hatta haberin kendisi bunun üzerine kurulmuştur:

- 1.Haber başlığı: *Kuzey-Güney Savaşı*
- 2.Başlık altındaki alt başlık: *Kırgız aşiretleri hükümete karşı ayaklandı*
- 3.Alt başlık: *Rusyacı kuzey İrancı dindar güneye karşı*

2010 olaylarına 'Kuzey-Güney Savaşı' demek ne kadar doğru olacağı burada büyük sorular yaratmaktadır. Üstelik alt başlıkta 'İrancı dindar' sıfatı kullanılmıştır. Kırgızistan Kırgızlarının Sünni ve İran'ın Şii Müslüman oldukları biliniyor ve güney Kırgızistan'ın Hürriyet'in dediği gibi İran'a bakması bu bakımdan mümkün değildir (Cebeci, 2016). Hürriyet gazetesi, savaş üzerinden bir senaryo çizmiştir; Rusyacı kuzey ve İrancı güney olmak üzere iki tarafı da mevcut. Haber metninden bir alıntı daha örnek gösterilebilir: "Gidişattan mutsuz olan Talas ve Bişkek civarındaki kuzeyli aşiretler, Bakiyev sonrası dönemde de 'güney iktidarının' sürmesine karşı".

Haberin spotu ise şöyledir:

"2005'teki Lale Devrimi ile iktidara gelen Kırgızistan Devlet Başkanı Bakiyev, iktidarını oğlu Maksim'e devretmeye girişince kuzeyli aşiretler ayaklandı.

Yolsuzluk ve enerji fiyatlarından rahatsız muhalifler, güney iktidarına son vermek için parlamentoyu bastı. Bakiyev'in evini yağmaladı. İsyanda yaklaşık 100 kişi öldü, 200 yaralı var.”⁵

Cumhuriyet gazetesinde, bağlam ve tarihten uzak duruluyor ve olayların kendisi detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. *Yeni Şafak* ise Rusya ile olan diyalogları öne çıkarmaktadır. Haberlerin birinde ‘*Hem Amerika'nın hem Rusya'nın üssü*’ alt başlığı altında Kırgızistan’ın bu iki ülkenin asker üslerini bulundurmasından söz edilmiştir.

Bütün gazetelerde ABD ve Rusya dile getirilir ve bu ülkelerin Orta Asya’da bulunması için Kırgızistan’ın stratejik bir nokta olduğundan söz edilmektedir. Rusya belirleyiciliği ve otoritesi Türkiye’de yayınlanan Kırgızistan konulu haberlerde genel bir anlam inşasıdır veya van Dijk’in deyiimi ile paylaşılan senaryodur (*script*). Bu konuda gazetelerde tercih edilen söylemler şöyle: Rusya’ya göbekten bağlı Kırgızlar; Diğer ülkeler deplasmandayken Rusya burada ev sahibi; Bişkek gibi Rusların hakim olduğu yer (*Yeni Şafak*), Rusya ile ABD arasına sıkışıp kalan yönetim (*Cumhuriyet*), Rus ordusunu çağıracaklar (*Hürriyet*).

Haberin şematik analizi ise, hangi geleneksel kategorilerin mevcut olduğuna, onların hangi sırayla ifade edildiğine ve hangi dönüştürmelerin gözlemlendiğine bakmaktadır. Haberın başlık, spot ve ana olay gibi olmazsa olmazları ve sonuç, bağlam, tarih, sözlü tepkiler, beklenti ve değerlendirmeler gibi seçmeli unsurları vardır. Spot ne kadar haberin olmazsa olmazı sayılsa da, çoğu küçük haberlerde onun olmasına gerek görülüyor ve bu yüzden spotun da seçmeli unsurlar arasında yer alması daha mantıklıdır. Bu unsurların olup olmaması haberin enformasyon zenginliğinden bilgi verebilir.

Haberlerin şematik kategorilerine gelince, gazeteler arasında enformasyon zenginliği açısından göze çarpar farklar bulunmamıştır. Tablo 4, ele alınan tüm 31 haberin şematik kategorilerini gösteriyor. ‘Başlık’ ve ‘Ana olay’ bütün haberlerde mevcut, yani rakam 100%. Diğer seçmeli olanlar, kategorilerine göre farklı rakamlara sahip, ancak gazeteler arasında pek büyük uçurum gözlemlenmemiştir. Örneğin ‘Spot’ üç gazetenin de neredeyse yarısında var, ‘Sözlü tepkiler’ ise *Yeni Şafak*’ta yüzde 91, *Hürriyet*’te yüzde 71 ve *Cumhuriyet*’te yüzde 69. Bütün haberlerde en az kullanılan unsurlar ise ‘Beklentiler’ ile ‘Sonuç’tur. Yedi tane seçmeli unsur arasından beşinde *Hürriyet* fazlalık göstermiştir.

Tablo 4. Bütün haberlerdeki şematik kategoriler

	Cumhuriyet	Hürriyet	Yeni Şafak
Başlık	100%	100%	100%
Ana olay	100%	100%	100%
Spot	46%	57%	45%
Sonuç	23%	42%	36%
Bağlam	61%	57%	55%
Tarih	46%	71%	36%
Beklentiler	15%	29%	18%
Sözlü tepkiler	69%	71%	91%
Değerlendirme	46%	57%	27%

5 “Kuzey-Güney Savaşı”, *Hürriyet*, 8 Nisan 2010.

‘Beklentiler’ için şu paragraf örnek gösterilebilir:

“Uzmanlara göre ABD ve Rusya sessiz kalırsa, Bakiyev protestoları şiddetle bastırarak. Aksi halde ödün vermeye, hatta istifaya zorlanacak. Rusya itidal çağrısı yapsa da, ABD şimdilik sessiz. Washington ve Moskova’nın ortak endişesi ise Kırgızistan’ın Orta Asya’daki İslamcı militanizme teslim olması.”⁶

‘Sözlü tepkiler’ için ise örnek şöyledir:

“Atambayev, “15 yıllık Askar Akayev iktidarı da 5 yıllık Bakiyev iktidarı da sadece kendi ailelerine hizmet etti. Halkına önem vermedi. Bundan sonraki hükümetlerin, halka, Türk hükümeti gibi hizmet etmesi halinde Kırgızistan çok gelişecek” dedi.”⁷

Tablo 5, *Yeni Şafak*’ta 9 Nisanda yayınlanan “*Gül Devrimi*” isimli haberin şematik kategorilerini sunmaktadır. Haber yapısı, ana olayın koşulları ve sonuçlarını; ana olayın aktörlerini; diğer olayları; bağlamı ve sözlü tepkileri barındırıyor.

Tablo 5. Yeni Şafak’ta şematik kategoriler, “Gül Devrimi” (9 Nisan 2010)

	Haber	Kategori
a.	Devlet Başkanı Kurmanbek Bakiyev’e karşı yoksul halkın başlattığı isyan Kırgızistan’da yeni bir devri başlattı.	Ana olay (Koşullar)
b.	Resmi olmayan rakamlara göre 100’den fazla kişinin öldüğü	Ana olay (Sonuç)
c.	Geçici hükümet hiç vakit kaybetmeden göreve başladı.	Ana olay (Durum)
d.	Devlet başkanının sorumluluklarını da üstlendiğini açıklayan Otunbayeva, ilk icraat olarak meclisi feshetti.	Olay (Sonuç) (Aktör)
e.	Birçok bakanlığa geçici atamalar yaptı.	Olay (Sonuç)
f.	Otunbayeva, hükümetinin; anayasanın hazırlanacağı ve özgür seçimler için koşulların oluşturulacağı 6 ay boyunca görev yapacağını belirtti.	Sözlü tepli (Aktör)
g.	Otunbayeva ... bazı kurumların devlete iadesi için bir kararname çıkaracaklarını söyledi.	Olay (Sonuç) (Aktör)
h.	5 bankanın çalışmalarının da 6 ay süreyle durdurulduğu bildirildi.	Olay (Sonuç)
j.	Bakiyev, 2005’te Otunbayeva’nın da öncülüğünü ettiği protestolar sonucunda “Lale Devrimi”yle Askar Akayev’i devirerek iktidara gelmişti.	Tarih (Koşul)
k.	Rus Başbakan Vladimir Putin’in... “Sana verdiğim tüm kredileri kendi ailene harcadın. Aileni mahvedeceğim” dediği ortaya çıktı.	Sözlü tepli (Aktör)
l.	Bakiyev’in yaptığı tek şey, kendisine bağlı aşiretlere, ailesine istidam sağlamak oldu.	Bağlam (Aktör) (Koşullar)
m.	Nuri Kiraz’a göre, Bakiyev sırtını bugüne kadar Rusya’ya dayamıştı ancak selefi Akiyev’den farksız bir politika sergilemeyince Rus desteğini de kaybetti.	Değerlendirme (Aktör) (Koşullar)
n.	Putin “Her türlü desteğe hazır olduklarını” açıkladı.	Sözlü tepli (Aktör)
o.	Kırgızistan’daki ABD askeri Manas üssünde yapılan uçuşların askıya alındığı ve bazı uçakların yerlerinin değiştirildiği kaydedildi.	Olay (Sonuç)
p.	Bişkek’te yaşayan Amerikan ailelerinin ise askeri üsse sığındığı belirtildi.	Olay (Sonuç)
q.	Kazakistan ve Özbekistan Kırgızistan’la sınırlarını kapattı.	Olay (Sonuç)

6 “Kuzey-Güney Savaşı”, Hürriyet, 8 Nisan 2010.

7 “Gül Devrimine T.C. Anayasası”, Yeni Şafak, 14 Nisan 2010.

İktidar devriminin gerçekleştiği ikinci gün 9 Nisanın haberlerdeki ana olayı geçici hükümetin yaptığı icraatlardır. Bu tablodaki haberin ana olayı iktidar devrimidir; bu devrim kendisinden sonra diğer olaylara neden olmuştur, onlar ise Geçici hükümetin göreve başlaması, atamaların yapılması, komşuların Kırgızistan ile sınırlarını kapatması, havaalanında uçuşların askıya alınması vs. Baş aktörler ise Geçici hükümet, Bakiyev ve Putin olmak üzere Rusya tarafı; bunun dışında ana olayı etkileyen bağlamdan söz edilmiştir ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Şimdi ise lokal anlamlar ya da mikroyapısal analiz dediğimiz analizlere geçiyor ve yerel anlamlar ile cümleler ve cümle ilişkilerini ele alıyoruz. Bu mikrodüzeyde *Cumhuriyet* gazetesinde 10 Nisanda yayınlanan “*Kırgızistan Yas Tutuyor*” başlıklı haberi ele alınmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Cumhuriyet’te spesifik kategoriler, “Kırgızistan Yas Tutuyor” (10 Nisan 2010)

<p>1. <i>Kırgızistan’da, ayaklanma sırasında hayatını kaybedenler için yas ilan edildi.</i></p> <p>1.1. Halk Devlet Başkanlığı Sarayı’nı çevreleyen parmaklıklara ölenlerin fotoğraflarını astı. (Yer)</p> <p>1.2. Geçici hükümetin Başbakanı Roza Otunbayeva, olaylarda ölenler için yas ilan ederken, dün başlayan anma törenleri bugün de devam edecek. (Aktör, Durumlar)</p> <p>1.3. Devlet Başkanlığı binasını çevreleyen parmaklıklara çelenk koyuldu. (Olay, Sonuç)</p> <p>1.4. Olaylarda 75 kişi ölmüş, 500’den fazla kişi de yaralanmıştı. (Tarih)</p> <p>2. <i>Ana olaylar ile ilgili gelişmeler.</i></p> <p>2.1. Devrik Devlet Başkanı Kurmanbek Bakiyev ise kendisini deviren göstericilere ateş açılması için emir vermediğini savundu. (Aktör, Tepki)</p> <p>2.2. Bakiyev’in 33 yaşındaki oğlu Maksim Bakiyev’in ABD’de olduğu bildirilirken... (Aktör, Konum)</p> <p>2.3. Nerede olduğu bilinmeyen ağabeyi Canıbek Bakiyev’in arandığı açıklandı. (Aktör, Konum)</p> <p>2.4. Geçici hükümetin içişleri bakanlığı, başkent Bişkek’te durumun genel olarak sakin olduğu ve önceki geceden itibaren güvenlik güçlerinin kontrol altına aldığını duyurdu. (Durum, Aktör)</p> <p>3. <i>Ayaklanma ve Rusya</i></p> <p>3.1. Geçici hükümetin Başbakan Yardımcısı Almazbek Atambayev de temaslarda bulunmak üzere Rusya’nın başkenti Moskova’ya gitti. (Aktör, Durum)</p> <p>3.2. Otunbayeva dün yaptığı bir açıklamada, stratejik ortak olarak gördükleri Rusya’dan mali ve stratejik destek istediklerini söyledi. (Aktör, Tepki)</p> <p>3.3. Muhalefet liderlerinden Ömürbek Tekebeyev ise Bakiyev’in devrilmesinde, Rusya’nın rol oynadığını öne sürdü. (Aktör, Tepki)</p>

Makroyapısal analizde haberin ana temaları ve şematik sıralamaları yapıldıktan sonra, makroyapıdaki global anlamların mikroyapısal düzeyde spesifik kategorilerine ve lokal anlamlarına inilecektir. Tablo 6, olayların dördüncü ve gazetelerdeki üçüncü gününde ölenlere yas tutma ile ilgili yayınlanan haberin spesifik kategorilerini gösteriyor. Bundan dolayı haber içerisinde konu dağılımı geniş değildir. Haber ne kadar büyük ve kapsamlı olursa, haber içerisinde konu dağılımı ve her konu için yer, zaman, aktör, sonuç ve durum gibi spesifik kategoriler de olacaktır. Çünkü aktarılan her konunun arka planı,

bağlamı, aktörleri ve sonuçları olur. *Cumhuriyet* gazetesinin bu haberi, yas ilan edilmesi, ana olaylar ile ilgili gelişmeler ve Rusya etkisi olmak üzere üç tane kategoriye ayrılabilir. Onların her birinin altındaki alt kategoriler ise, yerel spesifik anlamları aktarmaktadır.

Haberlerde Retorik

Haberin retorik analizi, kendi içerisine kelime tercihlerini (*analysis of lexical style*); fotoğrafların analizini; kullanılan sayı, istatistik, alıntıları; ve haberde kullanılan kıyaslama ve metaforları içeriyor. Bu sayılan analitik kategoriler arasından kelime tercihleri, gazete araştırmalarında sık kullanılan analiz türüdür. Kırgızistan 2010 olaylarının basındaki temsilinde üç önemli taraf öne çıkmaktadır, onlar: olayın kendisi, muhalefet ve iktidar. Bu üç taraf için gazetelerde kullanılan kelime tercihlerini, başka bir deyişle onlara atılan atıfları ele almak bu bölümün birincil amacı.

Tablo 7. Haberlerde atılan atıflar ve kelime tercihleri, (N kere)

	Cumhuriyet	Hürriyet	Yeni Şafak
Olayın kendisine atıflar	Ayaklanma (8) Olaylar (7) Gösteri (3) İsyan (2)	İsyan (9) Olaylar (5) Ayaklanma (5) Protesto (4) Devrim (2) Gösteri (1) Çatışma (1) Halk darbesi (1)	İsyan (15) Olaylar (10) Ayaklanma (4) Çatışma (3) Gösteri (2) Protesto (1)
Bakiyev'e atıflar	Devrik Devlet Başkanı (12) Devrik lider (6) Devlet Başkanı (3)	Devlet Başkanı (9) Devrik Devlet Başkanı (7)	Devrik lider (12) Devlet Başkanı (5) Kırgız lider (3) Devrik Devlet Başkanı (2)
Olaya katılanlara atıflar	Gösterici (11) Protestocu (4) Muhalifler (4) İsyancı (1)	Gösterici (9) Protestocu (5) İsyancı (1) Kırgızlar (1) Devrimci (1)	Gösterici (13) İsyancı (2) Kalabalık (2)

Tablo 7, *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Yeni Şafak* gazetelerinde Kırgızistan 2010 olaylarının bir olgu olarak kendisine, olaya katılanlara ya da gazete diliyle 'göstericilere' ve Cumhurbaşkanı Bakiyev'e karşı kullanılan kelime tercihlerini göstermektedir. Olayların kendisi için isyan, protesto, olaylar, gösteri, ayaklanma gibi farklı isimlendirmeler kullanılmıştır. Az sayıda *Hürriyet*'in yaptığı hariç devrim veya darbe gibi isimlerden uzak durulmuştur. Dilbilimsel açıdan devrim/darbe ile isyan, protesto, gösteri, ayaklanma gibi isimlendirmelerin arasında fark gözetmek zor değildir. Eğer bu anlamları çizgisel bir perspektifte düşünmek gerekirse, 'olaylar' ismi ile başlayan çizginin en uç noktasında 'darbe' ve 'devrim' yer alacaktır. Bu açıdan baktığımızda, ele alınan gazeteler olayların isimlendirilmesinde en uç noktalara kaymamıştır denilebilir. Olay mensupları için

atılan atıflar da aynı şekilde değerlendirilebilir; gösterici, muhalifler, isyancı, protestocu vs. Bakiyev için ise daha çok ‘Devlet Başkanı’ veya ‘Devrik Devlet Başkanı’ sözleri kullanılarak resmiyet korunmuş; *Yeni Şafak* ise Cumhurbaşkanına en çok ‘Devrik lider’ demiştir.

İnsanların birbirleriyle iletişimi ve özellikle kitle iletişim araçları üzerinden dil kullanımları, genel kabul gören belli bir sosyal bağlamlarda anlam kazanır ve gerçekleşir ve böylece “bir söylemde sarf edilen sözcüklerin maddi kapsamı, ancak bir bağlam içinde mübadele edilebilir” (Sözen, 1999) olmalıdır. Bundan dolayı Kırgızistan konulu haberlerin Türkiye basınında temsilini incelemeye alırken, Kırgızistan’ın Türkiye’deki bağlamına da dikkat çekmek lazım. Türkiye’de hükümet yandaşı gazete olsun ya da hükümet karşıtı gazete olsun, bir kültürü ve sosyo-bilişsel senaryoları ya da kodları taşıyan insanlar olarak Kırgızistan hakkında az ya da çok benzer imgelere sahiptirler. Bu imgeler devlet politikası, devletin eğitim sistemi, ulus-devlet kimliği gibi mekanizmalardan türer. Kırgızistan uluslararası medya gündeminde sürekli ele alınan bir konu değildir, bu sebeple, ele alınan haber metinlerinden Kırgızistan’ın bir ülke formülünü bulup çıkarmak da önemli bir bulgu sayılır. Ele alınan gazetelerde Kırgızistan için kullanılan en önemli atıf ve göndermelerin ekonomik ölçekli olduğu saptanmıştır. Bununla ilgili incelenen süre içerisinde gazeteler arasında şöyle bulgular elde edilmiştir:

Cumhuriyet:

- “Rüşvet ve yoksulluk sıralamasında dünya şampiyonluğuna oynayan Kırgızistan”
- “Halkın önemli bir kısmı açlık sınırının çok altında yaşam savaşı veriyor”
- “Nüfusun dörtte biri ayda 5 dolarla yaşamak zorunda”
- “Görünüşe göre Kırgızistan’da halk hala devlet olduklarının farkında değil”
- “Kırgızistan’ın orta vadede istikrara ve refaha kavuşacağına inanmak zor”

Hürriyet:

- “5.3 milyon nüfusun üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşadığı Kırgızistan”
- “Devlet olma özelliğini her geçen gün biraz daha kaybeden Kırgızistan”

Yeni Şafak:

- “Bitmeyen yoksulluk fitili ateşledi”
- “Halkın 3’te ikisi halen fakirlik seviyesinin altında bulunuyor”
- “Yoksul halkın başlattığı isyan”
- “Yoksullukla pençeleşen ülke”
- “BDT⁸ ülkeleri arasında en yoksul durumda olan Kırgızlar”

8 Bağımsız Devletler Topluluğu

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada 7 Nisan 2010 tarihinde Kırgızistan'da meydana gelen hükümeti devirme olaylarının Türkiye basınında inşası incelenmiştir. Ele alınan gazeteler ise *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Yeni Şafak*. Nisan ayı içerisinde bu üç gazetede, *Cumhuriyet*'te 13, *Hürriyet*'te 7 ve *Yeni Şafak* gazetesinde 11 haber olmak üzere Kırgızistan 2010 olayları ile ilgili toplam 31 haber yayınlanmıştır. Araştırmanın yöntemi olarak Eleştirel söylem analizi yaklaşımları arasından van Dijk'ın geliştirdiği *sosyo-bilişsel* (socio-cognitive) yaklaşım kullanılmıştır.

Eleştirel söylem analizi çalışıldığı zaman bağlam ve ideolojiyi hep akılda tutmak gerekecek. Teun van Dijk, gazetecilerin de bir sınıf olarak ideolojiye sahip olduklarının altını çizmiştir. Bilgi, inançlar, tutumlar, dilbilgisi ve diğer tüm paylaşılan bilgiler toplumsal bağlamlarda edinilir, kullanılır ve değiştirilmektedir. Araştırmanın bulgularından da görüldüğü gibi Kırgızistan'ı ele alan haberlerde ana konular, 'Rus belirleyiciliği', 'ABD ilgisi', 'Halkın fakirliği', 'Ülkede yolsuzluk' gibi temalarda toplanabilir. Bu sebeple Türk gazetelerinin Kırgız hükümetine ve muhalif gruplar ile 'göstericilere' kazandırdığı imgelerden ziyade, ülkeye ve ülke durumuna yükledikleri imgeler öne çıkmaktadır. Ülke liderleri, yüksek statülü aktörler ve yer isimlerinde gazeteler tarafından yapılan hatalar ve bazı durumlarda 'Nüfusun dörtte biri ayda 5 dolarla yaşamak zorunda' gibi yanlış istatistiklerin kullanımı ise bu fikri destekleyici bir olgudur. Üstelik bir gazete "*Halkın 3'te ikisi halen fakirlik seviyesinin altında bulunuyor*" derken bir diğeri de "*5.3 milyon nüfusun üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşadığı Kırgızistan*" demiştir. Bu iki gazeteye bakıldığında birbirinden farklı iki sayı çıkıyor önümüze; yoksul halkın sayısı 'üçte iki' ya da 'üçte bir'. Eğer bu bilgilerin biri doğru olsa bile, diğerrinin yanlış olması gerekecektir. Kırgızistan 2010 olaylarının Türk gazetelerinde nasıl dramatikleştirildiğine de tanık olunmuştur. *Hürriyet* gazetesinde 2010 olayları gerçekte olmayan kuzey-güney savaşı üzerine kurulmuştur. Bütün gazetelerde öne çıkarılan 'Rus belirleyiciliği' ise en çok *Yeni Şafak*'ta vurgulanmıştır. *Yeni Şafak*, "*Rusya'ya göbekten bağlı Kırgızlar*", "*Diğer ülkeler deplasmandayken Rusya burada ev sahibi*", "*Bişkek gibi Rusların hakim olduğu yer*" gibi söylemleri kullanmanın yanında, Türk medyasında çoğu zamanlarda şeytanlaştırılan Sovyet dönemini de hatırlamayı doğru görmüş bulunuyor. Bu haberde *Yeni Şafak*, "*Kendi insanları bu ülkeyi öyle kötü yönetti ki halkı, eski Sovyet dönemi diktatörlerini bile özler hale getirdiler*" diyerek bir uzmanın sözlerini kullanıyor. Haberden alıntı vermek en doğrusudur:

Kırgız halkı Sovyet dönemini arar oldu

Geçen yıl Kırgızistan'da yapılan kapsamlı bir araştırma 3 gün önce patlak veren halk isyanına bakıldığında çarpıcı sonuçlar içeriyor. TİKA'nın öncülüğünde düzenlenen anketin ekibinde yer alan sosyolog Nuri Kiraz, katılımcı 1555 kişinin verdiği cevaplara dikkat çekti. Kiraz, "Halka 'Sovyet dönemini özleyiyor musunuz' diye sorduk. Yüzde 45 gibi bir oranda 'evet' dediler... Kendi insanları bu ülkeyi öyle kötü yönetti ki halkı, eski Sovyet dönemi diktatörlerini bile özler hale getirdiler" dedi⁹.

Her ülkenin dış dünya ile ilgili belli başlı kabul ve baskın bağlam/kabulleri var; ve haberler de bu bağlamlara göre kurulma eğilimine sahiptir. Banu Dağtaş "Arap Baharı'nın İnşası: Türkiye Gazetelerinin Haber Söylemleri" isimli çalışmasında (2016), Türkiye gazetelerinde Hüsnü Mübarek ve Muammer Kaddafi'ye yönelik "*Git be Mübarek*", "*Def*

9 "Yıkılmadım Hala Başkanım", *Yeni Şafak*, 10 Nisan 2010.

ol defol”, “*Mübarek defol*”, “*Kaddafi ’yi öldürün*” (Şeyh Yusuf El Kardavi) gibi söylemleri örnek veriyor. Kırgızistan durumunda ise, ne ülkenin kendisi ne de cumhurbaşkanı uluslararası gündemdedir; ülke, yukarıda örneği verildiği gibi, uluslararası alanda fikir ayrılığı yaratan taraf olmaktan çok uzaktadır. Böyle bir durumda haberleri süsleyecek dram, bu sefer ülkenin kendisi, ekonomik-toplumsal özelliği ve bölgede Rusya ve ABD belirleyiciliğine kaymış görünüyor. Bundan dolayı yabancı medya tarafından bu ülkedeki hükümeti veya muhalefeti destekleme gibi bir gereksinim duyulmuyor; ve böylece öne çıkan unsur ülkenin kendisi olmaktadır. Çalışmada analiz edilen Kırgızistan konulu bu haberler Türkiye basınına yansıyan çok nadir haberlerden bir kaçıdır. Bundan dolayı ülkedeki her türlü ileri-geri sıçramalar yabancı medyalar tarafından anılırken, ekonomik, siyasi ve toplumsal krizler uluslararası alanda Kırgızistan’ın itibarını etkileyebilmektedir.

Kaynaklar

Aliyev, B. (2016). Rusya’nın Orta Asya’daki Askeri Üsleri. *BİLGESAM*, No: 1338, Temmuz 2016.

Bingöl, Y. (2007). Kırgızistan’ın ‘Renkli’ Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi? *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 1 (13), 1-21.

Blommaert, J. ve Bulcaen, C. (2000). Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Anthropology*, cilt 29, 447-466.

Bozkurt, G. S. (2006a). Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimler. *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 9, 151-167.

Bozkurt, G. S. (2006b). Bağımsız Devletler Topluluğu’nda Renkli Devrimler - Kırgızistan Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, sayı 1 (1), 118-138.

Cebeci, S. (2016). Kırgızistan’da Dini Gelişmenin Dinamikleri ve Dindarlaşmanın Niteliği. *Electronic Turkish Studies*, 11(12), 25-38.

Chomsky, N. (1993). *Medya Gerçeği*. Çeviren Abdullah Yılmaz. İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.

Chomsky, N., ve Herman, E. S. (2004). “Medyanın Haber Kaynakları”. Chomsky, N., Herman, E. S., Peterson, D., ve Podor, J. (der.), *Medyanın Kamuoyu İmalatı*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Corera, G. (2003). “The Need For Context: The Complexity of Foreign Reporting”. Daya Kishan Thussu ve Des Freedman (der.), *War and The Media*. London: Sage Publications.

Dağtaş, B. (2016). Arap Baharı’nın İnşası: Türkiye Gazetelerinin Haber Söylemleri. Erdal Dağtaş (der.), *Özgürleşmenin Yolları. Sınıf ve Kimlik Eksenli Toplumsal Hareketlerin Medyadaki Yansımaları*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Durmuş, M., ve Yılmaz, H. (2012). “Son Yirmi Yılda Türkiye’nin Orta Asya’ya Yönelik Dış Politikası ve Bölgedeki Faaliyetleri”. Ayşegül Aydıngün ve Çiğdem Balım

(der.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Ergeç, N. E. (2010). Medya ve Söylem. Söylem Yaklaşımları ve Medya Metinlerine Uygulamasının İncelenmesi. Ankara: Pegem Akademi.

Fairclough, N., ve Wodak, R. (1997). *Critical Discourse Analysis*. Teun van Dijk (der.), Discourse as Social İnteraction. London: Sage Publications.

Fairclough, N., (2001). Critical Discourse Analysis As a Method İn Social Scientific Research. Ruth Wodak ve Michael Meyer (der.), Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage Publications.

Geray, H. (2003). İletişim ve Teknoloji. Ankara: Ütopya Yayınları.

Glover, D. (2003). Orwell's Australia: From Cold War to Culture Wars. Melbourne: Scribe Publications Pty Ltd.

Gürbüz, Y. E. (2011). Orta Asya'nın Ortasında Bir Ada: Kırgızistan. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (15), 419-447.

Hallin, D. C. (1986). The Uncensored War: The Media and Vietnam. New York: Oxford University Press.

Herman, E. S., ve Chomsky, N. (1988). Manufacturing Consent. New York: Pantheon Books.

Hirst, M. ve Patching, R. (2005). Journalism Ethics, Arguments and Cases. Melbourne: Oxford University Press.

Joldoshbek Ulu, J. (2008). Post-Soviet Coloured Revolutions: An Analysis of Kyrgyzstan's Tulip Revolution. (Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2008).

Kırgızistan İstatistik Kurumu, (2016). "Kırgızistan Tsifralarda. Statistikalık Jıynak". Bişkek.

Liebes, T., ve Kampf, Z. (2009). From Black and White to Shades of Gray: Palestinians in The Israeli Media During the Second Intifada. *International Journal of Press/Politics*, 14 (4), 434-453.

Lippmann, W. (1998). Public Opinion. New Brunswick, USA: Transaction Publishers.

Magder, T. (2003). "Watching What We Say: Global Communication in A Time Of Fear". Daya Kishan Thussu ve Des Freedman (der.), War and The Media. London: Sage Publications.

Miladi, N. (2003). "Mapping The Al-Jazeera Phenomenon". Daya Kishan Thussu ve Des Freedman (der.), War and The Media. London: Sage Publications.

Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, (80), 153-171.

Richardson, J. E. (2007). Analysing Newspapers. An Approach From Critical Discourse Analysis. New York: Palgrave Macmillan.

Robinson, P. (2004). "Researching US Media-State Relations and Twenty First Century Wars". Stuart Allan ve Barbie Zelizer (der.), *Reporting War: Journalism in Wartime*. New York: Routledge.

Robinson, P. (2005). *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*. Routledge: London ve New York.

Sarı, Y. (2015). "Kırgızistan: Dış Politika". M. Turgut Demirtepe ve Murat Yılmaz (edi.), *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Yıllığı 2013*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Schudson, M. (2002). What's Unusual about Covering Politics as Usual? B. Zelizer and S. Allan (der.), *Journalism after September 11*, 36-47. New York: Routledge.

Schudson, M. (2003). *The Sociology of News*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Sözen, E. (1999). *Söylem. Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Tumber, H. (2004). "Prisoners of News Values? Journalists, Professionalism and Identification in Times of War". Stuart Allan ve Barbie Zelizer (der.), *Reporting War: Journalism in Wartime*. New York: Routledge.

van Dijk, T. A. (1983). Discourse Analysis: Its Development and Application to The Structure of News. *Journal of communication*, 33(2), 20-43.

van Dijk, T. A. (1988a). *News Analysis. Case Studies of International and National News in The Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

van Dijk, T. A. (1988b). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

van Dijk, T. A. (1998). *Opinions and Ideologies in The Press*. Allan Bell ve Peter Garrett (der.), *Approaches to Media Discourse*. Massachusetts: Blackwell Publishers.

van Dijk, T. A. (2001). *Multidisciplinary CDA: A Plea For Diversity*. Ruth Wodak ve Michael Meyer (der.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

Weiss, G., ve Wodak, R. (2003). *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*. New York: Palgrave Macmillan.

İnternet Kaynakları

Forbes dergisi, "Poslednyaya Pristan Çelnoka". 8 Temmuz 2011, <http://www.forbes.ru/ekonomika-photogallery/torgovlya/70372-poslednyaya-pristan-chelnoka>. Erişim tarihi, 25 Nisan 2017.

The World Bank, "GDP (current US\$)". 2015, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&start=2014>. Erişim tarihi, 20 Aralık 2016.